

بررسی و ارزیابی نحوه توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی؛ نمونه موردی: شهر بومهن

زینب کرکه آبادی - هیات علمی گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران.

معصومه تدینی - هیات علمی گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران.

حسین الماسی مفیدی* - دانشجوی کارشناسی ارشد گروه جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سمنان، ایران.

چکیده

علیرغم توجه به موضوع عدالت فضایی در توزیع خدمات شهری در کشورهای توسعه یافته متأسفانه مطالعات محدودی در این زمینه در کشور صورت گرفته و اغلب مطالعات صورت گرفته نیز، بیشتر جنبه اقتصادی داشته‌اند. در حالیکه بی‌عدالتی را نمی‌توان فقط محدود به سنجش نابرابری‌های اقتصادی دانست، چراکه فضا یک بعد اساسی و بنیادی در جامعه انسانی است و عدالت اجتماعی در فضا جاری شده و هم عدالت و هم بی‌عدالتی در فضا نمایان می‌شود. از این‌رو، تجزیه و تحلیل برهم‌کنش بین فضا و اجتماع در فهم بی‌عدالتی‌های اجتماعی و نحوه تنظیم سیاست‌های برنامه‌ریزی برای کاهش یا حل آنها ضروری است. توزیع نامناسب و نابرابر خدمات در شهرها به علت جاماندن توسعه شهر از رشد آن، در حال حاضر یکی از چالش‌های مدیریت شهری در پاسخگویی به شهروندان است. با بررسی میزان نابرابری‌ها در توزیع خدمات و شناسایی الگو فضایی بی‌عدالتی در سطح شهر می‌توان پی برد که کدام یک از خدمات در وضعیت نامناسب‌تری هستند و بی‌عدالتی بیشتر در کدام بخش و محله شهری تمرکز یافته است تا از این طریق مدیریت شهری با عمل آگاهانه در توزیع فضایی خدمات عمومی و منافع اجتماعی، نابرابری‌های فضایی را کاهش داده و کیفیت زندگی را ارتقاء و توسعه پایدار شهری را تضمین نماید. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که با تاکید قرار دادن مفهوم عدالت فضایی در توزیع خدمات شهری، در پی یافتن راهکاری برای سنجش میزان بی‌عدالتی فضایی است تا با شناسایی کمبودها و نابرابری‌ها بین محله‌های شهر، مدیریت شهری را در ارائه خدمات عمومی برای کاهش بی‌عدالتی‌ها کمک کند.

واژگان کلیدی: توزیع خدمات شهری، عدالت فضایی، رویکردهای عدالت فضایی، راهکارها و پیشنهادات.

Assess the spatial distribution utilities in terms of righteousness; Case Study: City Boomehen

Abstract

Despite considerable space to the question of justice in the distribution of utilities in developed countries, unfortunately, few studies have been done in this field in the country and most studies also have economic implications. While injustice cannot be limited to measuring economic inequality, as space is a fundamental dimension of human society. Hence, the analysis of the interaction between space and society in understanding social injustice and how to set planning policies to mitigate or resolve them is critical; Inadequate and inequitable distribution of services in urban areas due to the growing development of father-less, one of the challenges of urban management accountability to citizens. The study of inequalities in the distribution of services and identify spatial patterns of injustice in the city, we can know which of the services are unhappy in the situation. The results show that the concept of spatial justice in the distribution utilities to find ways to measure spatial injustice.

Key words: distribution utilities, climate justice, climate justice approaches, solutions and proposals.

مقدمه و بیان مساله

در نیم قرن اخیر شهرها بواسطه افزایش شهرنشینی که امروزه از مهم ترین جنبه های مبتلابه جهانی است، مقدمه رشد و توسعه گسترده شهری را فراهم آورده و تغییرات وسیعی نیز از مقیاس محلی تا جهانی در کاربری زمین ایجاد نموده است؛ به گونه ای که می توان گفت، جمعیت شهرها افزایش یافته است، ولی خدماتی که پاسخگوی نیازهای مختلف آنها باشد، به گونه ای کارآمد، پاسخگو شهروندان نیست. چنین وضعیتی که سنخیتی با رشد زیرساخت های شهری نداشته، نیازهای مختلف انسانی را نادیده گرفته و باعث شده، تا توسعه فیزیکی شهرها، لجام گسیخته و بدون توجه به پارامترهای انسانی - اجتماعی اتفاق افتد. این امر مدیریت شهری را نه تنها در ارائه خدمات عمومی با مشکل روبه رو ساخته است، بلکه در عصر جهانی شدن، مدیریت کارآمد و اثربخش را به یک مدیریت منفعل و اقتضایی مبدل ساخته است. تمرکز مراکز خدمات رسانی، در یک مکان خاص، ضمن ایجاد مناطق دو قطبی، و بالا و پایین در شهرها، هجوم جمعیت مصرف کننده به این مناطق را در پی دارد، به طوری که از یک سو، فشار زیست محیطی، ترافیکی، آلودگی ها اعم از صوتی، و هوا و از سوی دیگر، به سبب جذب کاربری های مکمل، موازی، تشدید قطبی شدن فضایی در شهرها را به دنبال دارد، به گونه ای که شهرها با محیط های متراکم، نامطلوب و ناسازگار با توسعه پایدار مواجه خواهند شد. غفلت از این اهداف انسانی و اجتماعی در طرح های توسعه شهری، شهرها را با چرخه نامطلوبی از عدم تعادل های اجتماعی - اقتصادی روبرو و چالش های بی سابقه ای چون بی عدالتی در توزیع خدمات عمومی و سلامت اجتماعی شهری را سبب گشته است. در این رابطه، توجه به تخصیص منابع از سوی مدیریت شهری، با توجه به میزان تاکید بر عدالت اجتماعی، رضایت جمعیت شهری را به دنبال خواهد داشت، زیرا تخصیص منابع همراه با عدالت اجتماعی، مردم شهری را در سهولت دسترسی به خدمات شهری و نیز افزایش کارایی آنها یاری می دهد. بنابراین برخورد صحیح مدیریت شهری با واقعیت پیچیده ای چون شهر و ملزومات مختلف آن، نیازمند

درک جامع و مدیریت سیستمی شهر بویژه از بعد تامین امکانات و خدمات مختلف شهری، لزوم پراکنش صحیح آن و اجرای عدالت فضایی در برخورداری از امکانات و خدمات مناسب زیستی می باشد، چراکه برنامه ریزی فضایی همواره با عدالت فضایی رابطه تنگاتنگی دارد. البته وجود نابرابری در استاندارد زیستی بین ساکنین یک شهر پدیده جدیدی در هیچ یک از شهرهای جهان نیست، اما در کشورهای کمتر توسعه یافته به دلیل فاحشر بودن تفاوت های اجتماعی و اقتصادی، پیدایش محلات زیر استاندارد و گسترش خوش نشینی، تفاوت فضایی شهرها را تشدید کرده است. عدم دسترسی مناسب به خدمات شهری نبود استانداردهای فضایی در بسیاری از شهرهای ایران دو قطبی شدن را در این فضاها به همراه داشته است، الگوی توزیع مراکز خدمات شهری باعث وجود ارزش متفاوت زمین شهری شده و به جداگرینی گروه های انسانی دامن زده است. بین نابرابری های فضایی و توزیع نا عادلانه خدمات و مشکلات زیست محیطی و کالبدی در سطح شهر همواره یک رابطه چرخشی وجود داشته که همدیگر را پشتیبانی کرده و در ادامه با رشد جمعیت و گسترش افقی و عمودی، شهر را به یک محیط غیر قابل سکونت تبدیل می کند. متأسفانه تا بحال، توزیع خدمات عمومی شهری، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله شهرهای مختلف ایران، بیشتر در قالب طرح های کاربری اراضی و معیار سرانه کاربری مطالعه شده و به قابلیت کارایی و دسترسی ساکنین از خدمات عمومی شهری، کمترین اهمیت داده شده است، در حالی که از عمده ترین عناصر ارتقاء دهنده کیفیت محیط شهری، توسعه شاخص های ارتباطی است و دسترسی مطلوب، یک عامل ضروری برای توفیق پایداری محیط شهری تلقی می شود. و هرگونه کوتاهی در این مورد ممکن است، به رفتارهای خوشنت آمیز و نندالیسم که با انگیزه انتقام جویی از جامعه و عملکرد مسولین شهری انجام می شود منجر شود از این رو با توجه به اهمیت موضوع تحقیق حاضر به بررسی میزان برخورداری محلات نه گانه شهر بومهن و رتبه بندی این محلات از بعد جمعیت، کارایی و کیفیت دسترسی ساکنین به خدمات

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۲۴۸

اجتماعی - اقتصادی ساکنین بلوک‌های شهری مقایسه کرده‌اند. نتایج یافته‌های این دو، نشان از نابرابری اندک محله‌های شهر در دستیابی به خدمات بوده است. همچنین افراد با محرومیت بالا هم سطح دستیابی مناسبی به خدمات داشته‌اند.

خاکپور در سال ۱۳۸۸ در تحقیقی پیرامون **بررسی و تحلیل نابرابری در سطوح توسعه یافتگی شهر مشهد** توزیع فضایی خدمات شهری را با سطح برخورداری مناطق شهر مشهد با استفاده از مدل موریس و نرم افزار ARC GIS باهم مقایسه کرده که نتایج نشان دهنده رابطه منفی بین تعداد جمعیت و سطح برخورداری مناطق از خدمات شهری است.

داداش پور و فرامرز رستمی مقاله ای تحت عنوان **سنجش عدالت فضایی یکپارچه خدمات عمومی شهری بر اساس توزیع جمعیت، قابلیت دسترسی و کارایی در شهر یاسوج** ارائه کرده‌اند که نتایج یافته‌ها از بررسی ضریب جینی، بیانگر نابرابری توزیع در میزان دستیابی ساکنین به خدمات شهری و ضریب موران، بیانگر معناداری الگوی توزیع این بی عدالتی‌ها در میان بلوک‌های شهری است. به طوری که میزان سنجش عدالت فضایی محله‌های مرکزی و جنوب شرقی شهر، بالاتر از میانگین بوده که به نوعی، نسبت جمعیت خود برخورداری بیشتری از خدمات داشته؛ در حالیکه این نسبت در محله‌های غرب، شمال‌شرق و شمال غرب شهر، کمتر از میانگین بوده و بیانگر برخورداری کمتر این محلات نسبت به جمعیت آنهاست، که نشان از دوگانگی شهر در یاسوج است.

ادبیات و مبانی نظری

شهید مطهری برای عدالت سه تعریف ارائه می‌نماید:

- ۱- عدالت به معنای تساوی همه افراد در برابر قانون،
- ۲- عدالت به معنای اینکه اگر افراد در شرایط ناهمسانی قرار دارند قانون نباید در مورد آنها یکسان عمل کند.
- ۳- از آنجا که اجتماع خود ترکیبی از افراد است و این ترکیب همانند ترکیب هیدروژن و اکسیژن محصول جدید چون آب را به وجود می‌آورد، اجتماع نیز ترکیبی از افراد است که خود دارای هویت می‌باشد و اصالت دارد.

عمومی شهری، با رویکرد عدالت محورانه پرداخته است. و رسالت اصلی این پژوهش در پاسخگویی به این سوالات است: آیا بین سطح جمعیت محلات و میزان برخورداری محلات از کاربری‌های خدماتی رابطه معناداری وجود دارد؟ آیا مردم محلات مختلف از نحوه و چگونگی دسترسی به خدمات مختلف شهری رضایت دارند؟

پیشینه تحقیق

تالن، در سال ۱۹۹۸ در تحقیقی در شهرهای آمریکا به بررسی نحوه توزیع خدماتی چون پارک محله و زمین بازی‌های محله پرداخته‌اند، مبنای کار این تحقیقات عدالت فضایی، رویکرد نیازمحور بوده و برای تحلیل نحوه توزیع خدمات شهری، از شاخص دسترسی استفاده کرده‌اند. نتایج این تحقیقات نشان داده است که باید خدمات و تسهیلات در ارتباط با مشخصه اقتصادی - اجتماعی افراد، مکانیابی و توزیع شود.

تسو و همکاران در سال ۲۰۰۵ در سنجش شاخص یکپارچه دسترسی محور در ارتباط با عدالت فضایی در خدمات عمومی شهری در یکی از شهرهای تایوان، سعی در ارائه شاخصی یکپارچه از عدالت فضایی داشته‌اند. آنها سه مشخصه: شعاع خدمات رسانی و شعاع تاثیرگذاری متفاوت خدمات گوناگون بر ساکنین و کیفیت متفاوت تسهیلات هم از نوع، را برای توزیع خدمات در نظر گرفته و با ترکیب این سه مشخصه، شاخص یکپارچه سنجش عدالت فضایی مطرح کرده‌اند و برای نمایش الگوی فضایی شاخص عدالت فضایی از روش خود همبستگی فضایی محلی استفاده کرده‌اند. نتایج یافته‌ها آنها بیانگر توزیع نا عادلانه خدمات عمومی شهری در این شهر بوده است.

لطفی و کوهساری در سال ۲۰۰۹ در تحقیق سنجش قابلیت دسترسی به خدمات محلی در شهر تهران با در نظر گرفتن دورویکرد برابری فرصت‌ها و عدالت نیازمنا به بررسی خدمات آموزشی، تجاری و فضای سبز در مقیاس محله پرداخته‌اند. ابتدا میزان دستیابی به بلوک‌های شهری را با روش مینیمم فاصله و روش فازی ارزیابی کرده و سپس میزان دستیابی ساکنین را با شاخص محرومیت

بدین لحاظ معنای سوم عدالت ایجاد توازن اجتماعی می باشد. یعنی اعطاء کل ذی حق حقه، از آنجاکه عدالت بر پایه حقوق واقعی و فطری استوار است پس هم جامعه و هم فرد حق هستند و عدالت یک امر نسبی نیست (مرصوصی، ۱۳۸۲، ص ۳۹).

در ادامه به چند تعریف در این رابطه با عدالت اشاره می شود:

۱- «عدالت اجتماعی»: عدالت اجتماعی را برابری تعهدات و مسئولیت های مدنی در میان یک جامعه و برابری گستردگی مشکلات در میان گروه های مختلف تعریف کرده اند. عدالت اجتماعی در شهر یعنی حفظ منافع گروه های مختلف اجتماعی به طور عام و گروه های هدف به طور خاص به وسیله توزیع بهینه منابع شهری، درآمدها و هزینه ها (مرصوصی، ۱۳۸۳، ص ۲۲).

۲- «عدالت توزیعی»: عدالت توزیعی بر تخصیص منصفانه منابع در میان افراد متنوع جامعه تاکید می کند؛ تخصیص عادلانه منابع توزیع شده، فرایند توزیع و الگوی توزیع را در بر می گیرد. اصول عدالت توزیعی همچون برابری، نیاز، شایستگی رفاه، به عنوان راه های درک توزیع عادلانه می باشد (فرهودی، ۱۳۸۳، ص ۹۰).

۳- «عدالت فضایی»: عدالت فضایی می تواند توزیع برابر منابع و خدمات تعریف شود که به مبحث برقراری تعادل بر مبنای چه کسی چه چیزی را چگونه به دست می آورد، اشاره دارد. عدالت فضایی طبق ایده ای که از عدالت اجتماعی گرفته شده به این معناست که باید با ساکنین در

هرجایی که زندگی می کنند، به طور برابر رفتار شود. از نقطه نظر جغرافیایی، عدالت اجتماعی شهر مترادف با توزیع فضایی عادلانه امکانات و منابع بین مناطق مختلف شهری و دستیابی برابر شهروندان به آنهاست (حاتمی نژاد، ۱۳۸۷، ص ۷۲).

۴- «خدمات عمومی شهری»: خدمات عمومی (یا خدمات عام المنفعه) به طور کلی به عنوان فعالیتهای اقتصادی که منفعت عمومی و کلی دارند و در ابتکار عمل نهادهای عمومی هستند، تعریف می شود. بنیاد نهادن و راه انداختن آنها زیر نظر نهادهای عمومی است، اگرچه حمایت و نگهداری از خدمات عمومی برای سرمایه گذاری به بخش خصوصی و مردمی مستقل از نهادهای عمومی واگذار می شود (سعیدنیا، ۱۳۸۳، ص ۲۳).

۵- «دسترسی»: دسترسی را می توان به عنوان جدایی فضایی فعالیت هایی اقتصادی که منفعت عمومی و کلی دارند و در ابتکار عمل نهادهای عمومی هستند، تعریف می شود. بنیاد نهادن و راه انداختن آنها زیر نظر نهادهای عمومی است، اگر چه حمایت و نگهداری از خدمات عمومی برای سرمایه گذاری به بخش خصوصی و مردمی مستقل از نهادهای عمومی واگذار می شود (فلاح، ۱۳۸۵، ص ۴۵).

پیشینه مفهوم عدالت فضایی

مفهوم عدالت فضایی تا حد زیادی از حوزه جغرافیا، سرچشمه گرفته است. این استنتاج ادبیات پژوهشی در

جدول ۱. بررسی انواع عدالت و تعاریف آنها

تعریف	نوع عدالت
*هر شخصی سهم برابری دریافت می کند	- عدالت به عنوان برابری
*افراد توانایی برابر به فرصت های برابر دارند	- سهم برابر
*سهم های توزیع شده برای متعادل کردن نابرابری های موجود	- فرصت برابر
*خدمات متناسب با نیازها توزیع می شود.	- عدالت جبرانی
*دریافت منفعت در ارتباط با سطح پرداختی است	- عدالت نیاز محور
*منفعت ها توزیع می شوند در تناسب با سطح تقاضای شهروندان	- عدالت بازار
	- عدالت تقاضا محور

مأخذ: (Cho, 2003, 113).

زمینه رویکردهای فضایی به مسایل شهری است. در اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی، هاروی (۱۹۷۳) پیشگام تفکر عدالت سرزمینی، تحقیق بر روی ظهور عدالت اجتماعی در فضا را پیگیری کرد. او بعداً از این موضوع عقب نشینی کرد، و بر روی این موضوع که عدالت اجتماعی، مشروط و وابسته به فرایندهای اجتماعی است (بدون در نظر گرفتن فضا)، متمرکز شد. «گردن پایی» (۱۹۸۳)، جغرافیدان آفریقایی جنوبی، که بر روی موضوع عدالت سرزمینی کار می‌کرد، در انتقاد از ازدیاد تعاریف عدالت و عدالت اجتماعی، موضوع امکان ارائه مفاهیم و تعاریف در یک مفهوم واحد را مطرح کرد. او به نویسندگانی اشاره داشت که تعاریف کاملاً متفاوت از هم، برای دستیابی به عدالت را تدبیر کرده بودند، کسانی چون بکر (۱۹۷۹)، کامنکا (۱۹۸۰) و لوکاس (۱۹۸۰) به طوری که تعاریف هیچ کدام از آنها کمکی به کمتر شدن ابهام در مفهوم عدالت نمی‌کرد. پایی در ارتباط با موضوع عدالت یا بی‌عدالتی که ممکن است کجا واقع شود هشدار داد که نظریه‌سازهای فراوان بر روی دیدگاه عدالت به آسانی می‌تواند مورد توافق قرار گیرد. از این رو پایی عدالت فضایی را به عنوان راه حل توسعه تفکر مستقل عدالت که مناسب قضاوت در موضوعات فضایی است، پیشنهاد کرد.

رویکردهای نظری مختلف در حوزه عدالت در برنامه ریزی شهری

اندیشه عدالت، موضوعی است که از مدتها قبل مورد علاقه بسیاری از پژوهشگران، فیلسوفان و روانشناسان بوده است. متفکران بزرگی چون افلاطون، ارسطو و سقراط از اندیشمندان اولیه در موضوع عدالت بوده‌اند. در علوم اجتماعی، در نیم قرن گذشته تلاش‌هایی قابل توجه‌ای در درک بهتر عدالت صورت گرفته است. از سال ۱۹۷۰ به بعد، برنامه ریزان شهری، نظریات مختلف اجتماعی و مکتب‌های گوناگون فلسفی را در مطالعات خود به کار گرفتند تا عقب ماندگی، توسعه نیافتگی، نحوه توسعه شهری در جهان سوم و وابستگی شهرهای جهان سوم به اقتصاد جهانی را به کمک نظریات اجتماعی و فلسفی و بهره‌گیری از مدل‌های کمی ارزیابی نمایند. راولز در دهه ۷۰ با مطرح کردن عدالت به مثابه انصاف در

کتابی به همین عنوان پایه‌گذار شروع جدیدی از بحث‌ها بر سر بی‌عدالتی‌ها و نابرابری‌های موجود در جامعه شهری شد و هم‌زمان دیوید هاروی با طرح کتاب عدالت اجتماعی و شهر، این نگاه عدالت را متوجه مباحث شهری و مشکلات مربوط به آن کرد. از آنجا که سازمان فضایی شهر متأثر از کارکردهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه است، اگر این ساختار فاقد ایدئولوژی متکی بر عدالت باشند، تأثیر آن در فضا و سیمای شهر بروز و ظهور خواهد کرد. نیاز به عدالت در شهرهای دو قطبی معاصر به شدت محسوس است. در حالی که شهر مکانی است که فرصت را در اختیار مردم می‌گذارد، فرا معیار عدالت می‌تواند مساوی بودن این فرصت‌ها و توزیع مناسب عملکردها، خدمات و دسترسی مناسب به مراکز خدمات دهی و فعالیتی، بدون تبعیض و تفاوت گذاری بین ساکنین یک شهر را تضمین کند. ال‌کین و مک لارن، عدالت را در کنار آینده نگری، محیط زیست و مشارکت به عنوان یکی از چهار اصل توسعه شهر پیشنهاد می‌کنند (طیبیان، ۱۳۸۶، ص ۷).

۱- رویکرد عدالت اجتماعی در برنامه ریزی شهری: رابرت پاتنام (۲۰۰۰) عدالت اجتماعی را برابری تعهدات و مسئولیت‌های مدنی در میان یک جامعه و برابری گستردگی مشکلات در میان گروه‌های مختلف تعریف می‌کند. در برنامه ریزی شهری با نگاه کالبدی و اجرایی تر به موضوع، عدالت اجتماعی بیشتر بر اساس توزیع فضایی مردم و منابع تعریف می‌شود. از این رو، عدالت فضایی می‌تواند توزیع برابر منابع و خدمات تعریف شود که به مبحث برقراری تعادل بر مبنای چه کسی چه چیزی را چگونه به دست می‌آورد، اشاره دارد. یا می‌تواند اجرایی شدن عدالت سرزمینی یا همان برابر شدن در دسترسی به کالا و خدمات عمومی تعریف شود. این دیدگاه به شدت در ارتباط با تفکر برنامه ریزی عادلانه است که از ابتدا در بین کرومهلز (۱۹۸۲) و بعد از آن به وسیله کرومهلز و فرستر (۱۹۹۰) گسترش پیدا کرده است. تفکر عدالت اجتماعی مخصوصاً به منظور توزیع عادلانه منابع، به طور مستقیم با برنامه ریزی کالبدی پیوند می‌خورد (رهنما، ۸۶، ۱۳۸۷). ولی به کارگیری عدالت اجتماعی به عنوان یک راهنما در رویه و تئوری



برنامه‌ریزی بر اساس تلاش‌های دیوید هاروی پایه‌ریزی شد؛ زمانی که بحث عدالت توزیعی را در تحلیل روش‌های جغرافیایی به‌کارگرفت.

۲- رویکرد عدالت توزیعی در برنامه شهری: عدالت توزیعی بر تخصیص منصفانه منابع در میان افراد متنوع جامعه تاکید می‌کند؛ تخصیص عادلانه منابع توزیع شده، فرایند توزیع و الگوی توزیع را در برمی‌گیرد. کارهای ابتدایی بر روی عدالت توزیعی حدود نیم‌قرن پیش آغاز شد. در ابتدا، تحقیقات بیشتر بر فقر نسبی و توزیع در آمد در بین افراد متمرکز بودند. در ادامه بر مبادلات اقتصادی و اجتماعی و نحوه ارتباطات آنها و پیش‌بینی نتایجی که از این مبادلات باید حاصل شود، تاکید شد. بیشتر تئوری‌های معروف و جامعه درباره عدالت توزیعی در دهه ۱۹۶۰ مطرح شدند و فرمول‌های حاضر را برای چگونگی توزیع عادلانه و معیارهای سنجش توزیع، نسبت ورودی به خروجی آماده کردند. سرانجام در دهه ۱۹۷۰ این تفکر با مباحث اصولی چون عدالت، برابری (فراهم کردن نتایج برابر برای همه) و نیاز (فراهم کردن نتایج بیشتر برای کسانی که نیاز بیشتری دارند) پیوند خورد. امروز مطالعه عدالت توزیعی، حیاتی و دارای اهمیت شده است. اما در کل تمایلات به سمت فرایندهای که تعیین‌کننده‌ی نتایج هستند (عدالت رویه‌ای) و انصاف در رفتارهای میانی فردی (عدالت تعاملی) تغییر جهت داده‌اند. با وجود این

تغییر جهت، برخی از پژوهشگران، مطالعه روی عدالت توزیعی را ادامه داده‌اند. همچنین پژوهشگران بر دیگر اصول عدالت توزیعی همچون برابری، نیاز، شایستگی، رفاه، به عنوان راه‌های مفیدی در درک توزیع عادلانه، تاکید می‌کنند. (عظیمی، ۱۳۸۲، ص ۸۲).

۳- رویکرد عدالت فضایی در برنامه‌ریزی شهری: اصطلاح عدالت فضایی تا چند سال گذشته به ندرت مورد بررسی و تحقیق قرار می‌گرفت و حتی تمایلی در میان جغرافیدانان و برنامه‌ریزان برای به‌کارگیری صفت فضایی در تحقیقاتی که برای عدالت در جوامع معاصر انجام می‌دادند، وجود نداشت یا نهایتاً مجذوب مفاهیم مرتبطی چون عدالت ارضی، عدالت محیطی، ناعدالتی‌های شهرنشینی، کاهش ناعدالتی‌های منطقه‌ای می‌شد. همچنین در تحقیق‌های کلی که برای رسیدن به شهر عادل یا جامعه عادل صورت می‌گیرد، نیز از حالت فضایی عدالت غفلت می‌شود. تفکر فضایی درباره عدالت نه تنها فهم نظری در ارتباط با عدالت را توسعه داده، بلکه بینش قابل توجه جدیدی را ایجاد کرده که موجب کارآمدتر شدن دانش عملی برای دستیابی به عدالت و دموکراسی بیشتر است فضا یک بعد اساسی و بنیادی در جامعه انسانی است و عدالت اجتماعی در فضا جاری می‌شود.

۴- رویکرد عدالت محیطی در برنامه ریزی شهری: طی

جدول ۲. طبقه بندی عدالت اجتماعی در دیدگاه‌های مختلف فکری؛ مأخذ: مرصوصی، ۱۲، ۱۳۹۰

لیبرالیسم نو	گوناگونی مدیریت‌ها، نظارت بر محرومیت اجتماعی از طریق روابط میان بازار کار و رفاه	رفاه از طریق کار
لیبرالیسم و لیبرالیسم انسان‌گرا	برطرف کردن موانع برای افزایش سطح نمایش گروه‌های هدف	کار جنبه مهم زندگی است و همه مردم برای کار حق دارند.
سوسیالیسم، رادیکال سوسیالیسم	اعتراضات مردمی، تلاش برای آگاهی مردم و توسعه ابزار برای قدرتمندتر کردن کارهای گروهی در اجتماع	همه مردم حق دارند تحت شرایط سالم و مناسب کار داشته باشند
اسلام*	ایجاد فرصت مناسب برای رشد و تکامل همه افراد با جهت‌گیری به نفع طبقات آسیب‌پذیر	کار، یک ضرورت حیاتی است و همه مردم حق دارند کار داشته باشند

سال‌های اخیر رشته‌های مختلف علوم اجتماعی به طرح مباحث نابرابری‌های محیطی و مسئله فقر، علاقه مند شده‌اند که غالباً به نابرابری‌های محیطی، عدالت محیطی، و تبعیض محیطی اشاره دارند. این پژوهش‌ها وابستگی جغرافیایی، میان آلودگی مکان و اقشار کم درآمد و اقلیت‌های قومی و نژادی را مورد مطالعه قرار می‌دهند. هدف مهم نهضت عدالت محیطی، قدرت بخشیدن به گروه‌های اجتماعی محروم می‌باشد تا بتوانند در جهت حل مسائل محیطی و بهداشتی خود فعالیت کنند و معتقدند که هم جوامع و هم مکان‌ها دارای حیات و ماهیت فرهنگی و نیز دارای منابع قدرت هستند.

این نهضت سعی دارد تا به این مفاهیم در سطحی جهانی بنگرد. تئوری عدالت محیطی سه موضوع مهم را در مطالعات خود مورد توجه قرار می‌دهد:

۰ چگونگی ظرفیتهای محیطی؛

۰ انواع نابرابری‌ها؛

۰ مفاهیم روش شناختی در مورد درک و یافتن میزان نابرابری؛

۰ کثرت مطالعات در این زمینه و مفاهیم مربوط به آن، در شهرها و نواحی کلان شهرها، در سال‌های اخیر اهمیت درک این مفاهیم را برای محققان شهری به شدت مهم ساخته است.

مفهوم عدالت اجتماعی در توزیع خدمات عمومی شهری
اهمیت و جایگاه ارزش اجتماعی همسان با اهمیت مسأله حقیقت در معرفت انسانی است؛ همان‌گونه که اعتبار مشروعیت هر تئوری و گزاره‌شناختی به واسطه مسأله حقیقت، محک زده می‌شود؛ مشروعیت و کمال هر ساختار اجتماعی نیز مبتنی بر سازگاری و انطباق آن با اصول عدالت است. جامعه، یعنی مجموعه‌ای از انسان‌ها که با یکدیگر زندگی می‌کنند و دارای انواع ارتباطات و داد و ستدهای فرهنگی و اقتصادی و سیاسی هستند، در همه اشکال ساده و پیچیده آن دارای ساختار است. ساختار اساسی جامعه، از نهادهایی تشکیل می‌شود که چگونگی و نحوه دستیابی افراد به منابعی که وسیله ارضای نیازهای گوناگون آنان است، به واسطه این نهادها رقم می‌خورد. اجتماع دارای منابعی است که

وسیله تامین نیازهای افراد است. این منابع را شاید توان در سه گروه دسته بندی کرد: **قدرت، منزلت و موقعیت اجتماعی و ثروت**. از اینرو ساختار اجتماع عبارت از نهادهایی است که هم چگونگی دستیابی به این منابع را مشخص، و هم حقوق و وظایف افراد را تعیین می‌کند. به تعبیر دیگر، نظام حقوق و وظایف و توزیع امکانات و فرصت‌ها و مواهب به وسیله ساختار اساسی جامعه و نهادهای آن سامان می‌یابد و تعریف می‌شود؛ تفاوتی نمی‌کند که آن جامعه بسیط یا پیچیده و دارای مناسبات گسترده باشد.

معیارهای عدالت اجتماعی در توزیع خدمات عمومی شهری

دیوید هاروی ماهیت عدالت اجتماعی برای سنجش عادلانه بودن توزیع منابع و خدمات، تحت سه معیار زیر عنوان می‌کند: معیار نیاز به عنوان مهم‌ترین معیار، منفعت عمومی به عنوان دومین معیار و استحقاق به عنوان معیار سوم.

۱. «مفهوم نسبی نیاز»: احتیاجات و نیازهای انسان ثابت نیستند و به موازات تحول جامعه، نیاز هم تحول می‌یابد. نیاز به حداقل خدمات را چه از حیث کمی و چه به لحاظ کیفی می‌توان تعیین کرد. این حداقل بر حسب هنجارهای اجتماعی در طول زمان تغییر می‌کند و نیز راه‌های متفاوتی برای پاسخ‌گویی به این نیازها می‌توان تصور کرد. بعد از تعیین اینکه کدام یک از مقولات جزئی واقعاً نیاز به حساب می‌آیند، باید به طریقی ضوابط منطقی برای تشخیص حداقل آستانه هر یک از مقولات جزئی به وجود آورد.

۲. «کمک به مصالح عمومی»: برگرداندن مفهوم کمک به مصالح عمومی (منفعت عمومی) به مفاهیم جغرافیایی موجود کار نسبتاً آسانی است. در اینجا مسئله اصلی این است که تخصیص منابع به یک منطقه چگونه در وضع سایر مناطق تأثیر می‌گذارد. فنون چندی برای حل پاره‌ای از این مسائل در تحلیل ضریب فزاینده بین منطقه‌ای، قطب رشد و اثرات خارجی تکنولوژی وجود دارد. اثرات گسترده می‌تواند مثبت یا منفی باشد.

۳. «استحقاق و شایستگی»: بر اساس تعریف عدالت

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

■ ۲۵۳ ■

اجتماعی، عدالت اجتماعی در اینجا به معنی آن است که اگر تسهیلاتی مورد نیاز است و اگر این تسهیلات به نوعی به مصالح عمومی یاری می‌رساند آنگاه و فقط آنگاه است که ما حق داریم منابع اضافی را برای دفاع از آن صرف کنیم. استحقاق در چارچوب جغرافیایی تخصیص منابع اضافی برای جبران مشکلات اجتماعی و طبیعی خاص هر منطقه است.

گزینه‌های متنوع عدالت توزیعی

گروهی معتقدند که توزیع عادلانه، توزیع برابر منابع کمیاب است و دیدگاه‌های دیگر نیز بر این باورند که توزیع نابرابر منابع کمیاب، عادلانه‌تر است. به طور کلی عدالت در این حوزه در سه دسته قابل تمایز است:

۱- «عدالت افقی»: رفتار برابر با برابری‌ها،

۲- «عدالت عمودی»: رفتار نابرابر با نابرابری‌ها و

۳- «عدالت انتقالی»: حل مشکلات به سبب تحولات سیاسی.

یکی از کارهای اصلی در مطالعات عدالت، تئوری عدالت جان راولز است. راولز عدالت را به عنوان یک پی آمد عدالت توزیعی می‌بیند: چه کسی باید چه مقدار و چه چیزی را به دست آورد. مولفه‌های اصلی در نگاه عدالت راولز، برای به کارگیری در خدمات شهری شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. فرصت‌های برابر باید نقطه شروع باشد، انحراف‌ها باید تنها در صورتی حمایت شوند که سود آنها کمترین مزیت را داشته باشد.

۲. یک سطح حداقل معین برای هر خدمات وجود داشته باشد.

۳. قبل از اینکه نتایج توزیع شناخته شود، باید بر روی قاعده‌ی تخصیص، موافقت صورت گرفته باشد.

اصول ارزش گذاری توزیع فضایی برای توزیع خدمات عمومی شهری

در نتیجه‌گیری از بحث بالا می‌توان سه اصل زیر را به عنوان اصولی که تامین‌کننده عادلانه بودن توزیع است را نام برد.

۱. سازمان‌یابی فضایی و الگوی خدمات رسانی باید به

نحوی باشد که نیازهای جمعیت را پاسخ گوید. این امر مستلزم یافتن روش عادلانه برای تعیین و سنجش نیاز است. بدین ترتیب، تفاوت میان نیازها و تخصیص واقعی خدمات، برای ارزش‌یابی میزان بی عدالتی شهری در نظام موجود است.

۲. این نوع سازمان‌یابی فضایی و الگوی تخصیص منطقه‌ای منابع که از طریق اثرات اشاعه‌یابنده، ضرایب فزاینده‌گی و نظیر آن، منافع بیشتری به شکل پاسخ‌گویی به نیازها (دروغله اول) و یا افزایش بازده اقتصادی (دروغله دوم) در مناطق دیگر فراهم آورد، نوع بهتری از سازمان‌یابی فضایی و تخصیص منابع است.

۳. ناموزونی سرمایه‌گذاری منطقه‌ای را زمانی می‌توان پذیرفت که هدف آن فائق آمدن بر مشکلات محیطی باشد در غیر این صورت مانعی بر سر بر آوردن نیازها و کمک به مصالح عمومی خواهد بود.

مفهوم دسترسی در سنجش و تحلیل عدالت فضایی در توزیع خدمات عمومی شهری

دسترسی را می‌توان به عنوان جدایی فضایی فعالیت‌های انسانی تعریف کرد. مفهوم دسترسی از جنبه‌های گوناگون گسترده است مثل دسترسی فیزیکی، روانی، اقتصادی و مالی که می‌تواند وابسته به ماهیت کاربری اراضی و شبکه حمل و نقل باشد. دسترسی در واقع توانایی ساکنین شهر در داشتن یک دسترسی خوب به فعالیت‌ها، منابع، خدمات و موارد مشابه است. دسترسی یکی از ویژگی‌های است که وابستگی زیادی به فرم فضایی شهر، شبکه دسترسی، نوع سفر و شکل سفر دارد. در دید کلی، دسترسی بر پایه فاکتورهای عینی و ذهنی با استفاده از داده‌های کیفی و کمی سنجیده می‌شود. ارزیابی ذهنی معمولاً شامل مطالعات میدانی مثل پرسشنامه و مصاحبه از فهم گرایش ساکنین شهر و تصور فضایی آنها می‌شود مثل (رضایت ساکنین از دسترسی به خدمات). در ارزیابی عینی معمولاً از شاخص کمی و بیشتر اقتصادی استفاده می‌شود، مثل (شعاع خدمات‌رسانی و فاصله از خدمات). برنامه ریزان باید آگاه باشند که همیشه نتیجه‌ی این دو مفهوم، یکسان نیست. (شیعه، ۱۵۹، ۱۳۸۰)

تجربیات جهانی درباره عدالت فضایی در برنامه ریزی شهری

بحث عدالت فضایی در تسهیلات عمومی شهری در دو دهه اخیر رشد قابل توجه ای داشته است. محققانی چون جنز و کربی در سال ۱۹۸۲، کربی و همکاران در سال ۱۹۸۳، پینچ در ۱۹۸۳، کسانی هستند که در این زمینه تحقیق کرده اند. اگر چه برنامه ریزان در دادن یک ارزیابی جامع از عدالت فضایی به دلیل دشوار بودن اجرای عدالت فضایی، ناتوان بوده اند (نظریان، ۶۷، ۱۳۸۹). توجه به جنبه های روش شناختی و استفاده از تکنیک های آنالیز فضایی و نرم افزار GIS برای تعریف، مقایسه و تفسیر و مجسم کردن شاخص دسترسی در عدالت فضایی در تحقیقات آرنز در ۱۹۹۴، فراست و اسپنس در سال ۱۹۹۵، گرتمن و ریستما در ۱۹۹۵، و تالن و انسلین در سال ۱۹۹۸ وارد این مبحث شد. تالن، (۱۹۹۸) (۱۹۹۶) تالن و انسلین (۱۹۹۸)، در تحقیقاتی مشابه در شهرهای آمریکا به بررسی نحوه ی توزیع خدماتی چون پارک محله و زمین بازی محله پرداخته اند. مبنای کار این تحقیقات در عدالت فضایی، دیدگاه نیاز محور بوده و برای تحلیل نحوه ی توزیع خدمات، از شاخص دسترسی استفاده شد. هاست و نتایج نشان داده است که برای رسیدن به عدالت فضایی باید خدمات و تسهیلات در ارتباط با مشخصه اقتصادی- اجتماعی افراد، مکانیابی و توزیع شود. آنها در تحقیقاتشان از نرم افزار GIS و تکنیک فضایی LISA استفاده کرده اند و شاخص مقایسه نحوه توزیع خدمات در مناطق هم، شاخص دسترسی بوده است.

مواد و روشها

روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی- تحلیلی است که از ابزار گردآوری داده مطالعه کتابخانه ای و اسنادی بهره برده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق شهر بومهن می باشد. شهر بومهن مرکز استان تهران بوده و در شرق این استان واقع شده است. این شهر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۸۵، دارای جمعیتی بالغ بر ۵۳۴۵۱ نفر بوده و برآورده می شود که در سال ۱۳۹۵ با رشدی ۴۰۳ درصدی به ۶۷۶۵۳ هزار نفر

برسد. از نظر تقسیمات کالبدی، شهر به چهار ۲ و ۱۲ محله تقسیم شده است. در این تحقیق، نحوه ی توزیع ۱۱ نوع از خدمات عمومی شهری (خدمات آموزشی، ورزشی، فضای سبز، بهداشتی- درمانی و فرهنگی- مذهبی) مورد بررسی قرار گرفته است.

مدل تحلیلی تحقیق: دیدگاه این تحقیق به عدالت فضایی، تلفیقی از دیدگاه برابری فرصت ها و دیدگاه عدالت جبرانی یا نیاز مبنای است. از این رو، در این تحقیق بنا بر دیدگاه اول، میزان دسترسی محله ها و بلوک ها برای ساکنین و بنا در دیدگاه دوم، قیاس نحوه ی دسترسی ساکنین با نیاز آنها به خدمات عمومی، مورد بررسی قرار می گیرد. در ضمن برای رسیدن به یک توزیع عادلانه، ابتدا باید عادلانه بودن توزیع تک تک خدمات را مورد سنجش قرار داده و بعد از بررسی وضعیت محله ای و کلی شهر در مورد نحوه توزیع، نتایج همه ی خدمات را با هم ترکیب کرده و در مورد چگونگی روش های توزیع هر کدام از خدمات با توجه به وضعیت کلی شهر که متأثر از توزیع همه خدمات است، به ارائه راه کار پرداخت.

سوال تحقیق عبارت است از: آیا توزیع خدمات شهری بر حسب توزیع جمعیت در محله های شهر بومهن به صورت عادلانه صورت پذیرفته است؟ آیا در محلات مختلف معیار کارایی استانداردهای توزیع، شبکه دسترسی در توزیع خدمات شهری در منطقه مورد مطالعه رعایت نشده است؟ فرضیات تحقیق نیز عبارتند از: به نظر می رسد که توزیع خدمات شهری بر حسب توزیع جمعیت در محله های شهر بومهن به صورت عادلانه صورت پذیرفته است و همچنین: به نظر می رسد در محلات مختلف معیار کارایی استانداردهای توزیع، شبکه دسترسی در توزیع خدمات شهری در منطقه مورد مطالعه رعایت نشده است.

معیارها و شاخص های تحقیق و عناصر تشکیل دهنده آن: معیارهای در نظر گرفته شده برای این تحلیل تلفیقی از معیارهایی است که در تحقیقات قبلی مورد بررسی قرار گرفته اند یا اینکه تاکنون مورد بررسی قرار نگرفته اند، که شامل: معیار دستیابی ساکنین به خدمات، معیار نیازمندی ساکنین به خدمات، معیار منفعت عمومی و معیار کارایی است. در ادامه هر کدام از این معیارها، نحوه



به کارگیری آنها در مطالعات قبلی و شاخصها و روش های سنجش آنها مورد بررسی قرار می گیرد.

۱. «معیار دسترسی»: برای سنجش معیار دسترسی از چندین مدل استفاده می شود: مدل شعاع خدمات رسانی: به صورت یک دایره به شعاع مسافتی که یک تسهیلات می تواند خدمات رسانی کند تعیین می شود. مثلاً شعاع خدمات رسانی پارک های همسایگی، مدارس ابتدایی و فروشگاه های محله ای، ۸۰۰ متر در نظر گرفته می شود. در مطالعات انجام گرفته بر روی واحدهای شهری، معمولاً مرکز ثقلی در نظر گرفته می شود و اگر این مرکز در محدوده قرار گیرد، کل واحد به این تسهیلات دسترسی دارند. این وارده بر این مدل اولاً، شعاع دایره ای به مرکز تسهیلات مثل مدرسه یا یک محدوده به همان شعاع به دور پارک زده می شود، یک خط مستقیم هندسی در نظر گرفته می شود که با واقعیت و شبکه دسترسی و موانع احتمالی هم خوانی ندارد و بیانگر واقعیت فاصله نیست. برای حل این موضوع، ما در این تحقیق از روش تحلیل شبکه استفاده کرده ایم که مسافت دسترسی را بر حسب شبکه دسترسی، محاسبه می کند و محدوده خدمات رسانی را مشخص می کند.

۲. «معیار نیازمندی ساکنین به خدمات عمومی شهر»: میزان نیاز بالقوه برای تهیه خدمات، یکی از مولفه های تحلیل عدالت فضایی در توزیع و تدارک خدمات می باشد. در ارتباط با معیار نیاز، سوالی که وجود دارد این است که آیا توزیع فضایی تسهیلات و خدمات، مطابق با نیازهای جغرافیایی و انسانی برای آن تسهیلات یا خدمات هست یا نه؛ و اینکه آیا کسانی که از نظر اجتماعی- اقتصادی در سطح پایینی قرار دارند در نواحی محروم از نظر فضایی زندگی می کنند. جواب به این سوالات نه تنها به درک فضایی عدالت در درون شهرها کمک می کند بلکه به سیاست گذاران اجازه می دهد سودمندی سیاست های تدارک خدمات موجود را ارزیابی کنند. شناسایی نواحی نسبتاً برخوردار (محروم)، نتیجه ی بالقوه این آگاهی است که بهبود و دریافت خدمات و تسهیلات را به دنبال دارد. در این تحقیق در ارتباط با توزیع خدمات، دو نوع نیاز در نظر گرفته شده است: یکی نیازهای ویژه که برای دریافت یک خدمات

مورد نیاز است؛ مثل گروه های سنی، جنسیت و که نیازشان به بعضی خدمات بیشتر است و در واقع مخاطب خاص آن خدمات هستند و دومی نیازهایی است که در ارتباط با شرایط و کیفیت زندگی افراد مورد نظر است و به نوعی نیازهای عمومی است که در ارتباط با وضعیت کلی خدمات توزیع شده است؛ که این خدمات بر اساس شرایط اقتصادی و اجتماعی، باید پاسخگویی نیاز ساکنین باشند. نابرابری شرایط و کیفیت زندگی افراد و متناوباً محله های شهری از علل بی عدالتی های فضایی است که می توان با توزیع متناسب با این وضعیت، به برقراری عدالت فضایی کمک کرد. از آنجایی که نیازهای ویژه و نیازهای عمومی به خدمات مختلف، متغیر می باشد، شاخص نیازها برای هر کدام از خدمات هم متفاوت خواهد بود.

۳. معیار منفعت عمومی: برگرداندن مفهوم کمک به مصالح عمومی (منفعت عمومی) به مفاهیم جغرافیایی موجود کار نسبتاً آسانی است. در اینجا مسئله اصلی این است که تخصیص منابع به یک منطقه چگونه در وضع سایر مناطق تاثیر می گذارد. فنون چندی برای حل پاره ای از این مسائل در تحلیل ضریب فزاینده بین منطقه ای، قطب رشد و اثرات خارجی تکنولوژی وجود دارد. اثرات گسترده می تواند مثبت یا منفی باشد. منفعت عمومی در حقیقت معنای دیگری که همان افزایش کل تولید باشد را نیز دارد. که همان معنای کارایی و معیارهای رشد اقتصادی و تحلیل اثرات خارجی و تاثیرات جانبی است. اگر هدف دست یافتن به عدالت اجتماعی باشد، معنای منفعت عمومی باید نسبت به نتایج توزیعی، جنبه ثانوی داشته باشد. در واقع ما در پی یافتن تاثیرات مثبت و احیاناً منفی خدمات توزیع شده در یک منطقه یا محله بر سایر مناطق و محلات می باشیم و همچنین بررسی همین تاثیرات بر خود محله که ناشی از تاثیر دیگر محلات است. مواردی که می توان ذکر کرد شامل: جذب جمعیت یک خدمات فراتر از محدوده ی خدمات رسانی اش (شلوغی محله، ورود افراد غریبه، به زحمت افتادن اهالی منطقه برای دریافت خدمات، ورود سرمایه به منطقه). جاذبه یک یا چند خدمات که موجب کم رنگ شدن تاثیر دیگر خدمات در محله خود می شود

بررسی منفعت عمومی	جمعیت ورودی به محله	اثرات	اقتصادی	ورود سرمایه به محله
		فضایی	اجتماعی	-
		مثبت	زیست محیطی	-
	اثرات فضایی منفی	اقتصادی	اجتماعی	به زحمت افتادن اهالی محله برای دریافت خدمات
				شلوغی محله و ورود افراد غریبه
				ازهم پاشیدگی بافت محله
				ترافیک بالا و آلودگی های صوتی و هوا
				آلودگی های میکروبی
				تولید زباله و ...
				-
جمعیت خروجی از محله	اثرات	اقتصادی	-	-
	فضایی	اجتماعی	-	-
	مثبت	زیست محیطی	-	-
	اثرات فضایی منفی	اقتصادی	اجتماعی	-افزایش هزینه سفر و طولانی شده زمان سفر
				-ازهم گسستگی محله
				زیست محیطی

ماخذ: رضویان، ۱۳۸۲، ۲۲

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۲۵۷

پایین آمدن اثر بخشی خدمات، از دست رفتن انسجام و یکپارچگی محله، طولانی تر شدن سفرها، و یا تاثیر یک خدمات فراتر از حوزه خدمات رسانی بر روی مناطق همجوار یا کل شهر (آلودگی محیطی، مکانیابی خدمات ناحیه ای یا شهری در محلات شهری) است.

۴. معیار کارایی: کارایی همچون عدالت یکی از اصول بنیادی شهرسازی در ساماندهی فضاها و فعالیت های شهری است. کارایی در توزیع خدمات عمومی شهری، مکمل عدالت فضایی است. کارایی در واقع به معنای ایجاد سازمان فضایی و عملکردی مناسب در مکان گیری فعالیت ها و همچنین تأمین ارتباطات لازم بین عملکردها و استفاده کنندگان، برای بالا بردن میزان کارآمدی در کارکردهای شهری است. این اصول براساس معیارهایی زیر تحقق می یابد:

- مرکزیتی پویا، انطباق پذیر و رقابتی
- ساختاری منسجم از روابط فضایی (مکانی) کارا، بین فعالیت ها، اشتغال، تفریح و خدمات انسانی.
- مدیریت کارآمد برای اجرای طرح ها.

روش های تحلیلی تحقیق

۲. تحلیل خودهمبستگی فضایی محلی: برای آنکه از خصوصیات توزیع عادلانه خدمات شهری در هر کدام از بلوک های شهری پی برده شود لازم است که از روش های همبستگی فضایی در تحلیل ها استفاده شود و به دنبال آن ارتباط ساختاری فضایی احتمالی بین بلوک ها و الگوهای توزیعی فضایی خدمات شهری به صورت مجزا و پیوسته (جمع همه خدمات) مشخص شود. دوا راه برای ارزیابی وابستگی فضایی بین میزان دسترسی به خدمات بلوک ها و نیاز ساکنین بلوک به آن خدمات وجود دارد. اولی ضریب همبستگی رتبه ای اسپیرمن است که

۱. روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP): فرایند تحلیل سلسله مراتبی روشی است که منعطف، قوی و ساده که برای تصمیم گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم گیری

وابستگی بین نیاز و دسترسی را به طور نسبی محاسبه می‌کند. دومین روش برای کشف همبستگی بین دسترسی و نیاز بین بلوک‌ها و همچنین وابستگی فضایی بین بلوک در هر کدام از این مشخصه‌ها به صورت جداگانه خود همبستگی فضایی محلی (LISA) است.

بیان یافته‌ها و نتایج

شهر بومهن در مختصات جغرافیایی ۳۳ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۴۳ دقیقه طول شرقی در ۴۰ کیلومتری کلان شهر تهران واقع شده و از شهرستان‌های تهران است (سازمان جغرافیایی ارتش، ۱۵، ۱۳۸۵). طبق آخرین تقسیمات سیاسی این شهر دارای یک دو دهستان و ۱۹ آبادی مسکونی است بر اساس قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۷۵، با جمعیت ۱۰۹۸۳ به عنوان یکی از نقاط شهری، شهرستان تهران معرفی شد و جمعیت این شهر طی سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۸۰ به ترتیب ۲۲۸۸۴، ۶۲۳۱۸ نفر ذکر شده است و متعاقب آن، کارکردهایی در بعد درون شهری و ناحیه ای به این شهر محول شده است (وزارت کشور، ۱۳۸۸، ص ۱۲).

خدمات آموزشی

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات کودکستان ۱۶ درصد و ۱۱ درصد جمعیت نسبتاً برخوردار و ۷۳ درصد جمعیت شهر از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخورداری ۵۶ درصد که تنها نصف جمعیت کنونی شهر بومهن را پاسخ‌گومی باشد. میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی به بلوک شهری ۱۲.۳ حداقل این مقدار ۴۰ و حداکثر آن ۶۲.۵ است و همچنین مقدار دستیابی ۵۸ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۱۶.۵ بوده است که نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری بومهن در معیار دستیابی به

خدمات شهری است.

شاخص جینی و ماران در ارتباط با خدمات کودکستان در جدول ۳ نشان داده شده است. شاخص موران برای عدالت فضایی خدمات کودکستان نزدیک به صفر است که الگوی توزیع تصادفی را نشان می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار بالای ۰.۶۵۴ است که نشان دهنده توزیع بسیار نابرابر خدمات نسبت به کل جمعیت شهر می‌باشد.

میزان عدالت فضایی در توزیع خدمات کودکستان در میان بلوک‌های شهری در واقع میانگین برابر با (۰.۵۶) و انحراف معیار (۲.۰۵) بوده است. همچنین میانگین و انحراف معیار میزان عدالت فضایی بلوک‌ها در سطح محله در جدول ۴ نشان داده شده که بیانگر بی‌عدالتی در بین محلات شهر است. تنها محلات ۳، ۵، تا حدودی وضعیت مناسبی در میزان عادلانه بودن خدمات دارند. بیشترین سهم بی‌عدالتی فضایی مربوط به محله‌های ۱۱، ۴، ۳، ۶، ۱۱، (میانگین، بالاتر از ۱، ۵) در مقابل محله‌های ۲، ۷، ۸، ۹، ۱۲، میانگین کمتر از ۰.۵۰ بوده است.

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات دبستانه پسرانه ۶۷ درصد و ۲۳ درصد جمعیت هم نسبتاً برخوردار بوده و ۱۰ درصد جمعیت شهری از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخورداری ۱۱۴ درصد بوده که تقریباً برابر با جمعیت کنونی شهر است. میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی بلوک ۱۳.۳۲ حداقل این مقدار ۰.۴ و حداکثر آن ۳۳.۵۴ و همچنین مقدار دستیابی ۴۵ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۵.۳۴ بوده است و نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به خدمات شهری می‌باشد.

نتایج در ارتباط با سطح نیازمندی ساکنین شهر به خدمات دبستان پسرانه نشان می‌دهد که درصد ساکنین

جدول ۳. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛

ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
کودکستان	۰,۰۱۲	۰,۶۵۴

نیازمندی بالا در کل شهر تقریباً ۱۳ درصد بوده و حدود ۷۳ درصد ساکنین نیاز متوسطی به خدمات داشته‌اند. میانگین مقادیر نهایی معیار نیازمندی در بلوک‌های شهری، ۱۳.۲۳ و انحراف معیار این مقادیر ۳.۴۵ است، که نشان از پراکندگی نسبتاً زیاد این مقادیر در بین بلوک‌های شهری و اختلاف معنادار بلوک‌های شهر در معیار نیازمندی ساکنین به خدمات شهری است. جدول موجود در تحقیق نشان می‌دهد که سطح نیازمندی محله‌های شهر را به خدمات دبستان پسرانه محاسبه شده است. درصد بالا ترین نیازمندی‌ها را محله‌های ۱۰، ۷۳، ۸، ۴، ۲ دارا هستند و کمترین نیازمندی به این خدمات در سطح محله‌های ۲، ۴ محله‌هایی هستند که این نیاز محسوس احساس می‌شود.

میزان عدالت فضایی در توزیع خدمات پسرانه در میان بلوک‌های شهری با میانگین برابر با (۱.۰۹) و انحراف معیار (۱.۴۳) بوده است، که نشان دهنده از وضعیت تقریباً نامناسب توزیع دارد. همچنین میانگین و انحراف معیار میزان عدالت فضایی در بلوک‌های در سطح محله در جدول ۷ نشان داده شده است که بیانگر میزان بی عدالتی در بین محلات شهر است.

جدول ۴. سنجش عدالت فضایی توزیع کودکستان در محله‌های شهر بر حسب توزیع جمعیت؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق.

محلات شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
میانگین	۱,۲۳	۱,۴۵	۱,۳۴	۱,۸۹	۰,۶۴	۰,۷۸	۱,۴۵	۱,۸۹	۱,۲۳	۰,۹۹	۱,۸۳	۱,۶۷
انحراف معیار	۰,۹۴	۱,۲۳	۱,۱۱	۱,۳۳	۰,۲۸	۰,۱۱	۰,۹۴	۰,۹۹	۰,۷۸	۰,۵۸	۰,۸۷	۰,۴۹

جدول ۵. میانگین درصد بر خورداری ساکنین محله و درصد تراکم بر خوداری محلات از دبستان پسرانه؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق.

سطح بر خورداری محلات شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
درصد جمعیت غیر بر خوردار	۶	۷	۱۲	۱۱	۱۵	۵	۶	۳	۷	۸	۶	۸
درصد جمعیت نسبتاً بر خوردار	۱۳	۱۶	۱۱	۲۰	۱۱	۱۷	۱۷	۲۱	۱۵	۱۹	۲۳	۱۳
درصد جمعیت بر خوردار	۸۱	۷۷	۷۷	۶۹	۷۴	۷۸	۷۷	۷۶	۷۸	۷۳	۷۱	۷۹
درصد تراکم بر خورداری	۱۳۴	۱۷۸	۱۴۵	۱۷۸	۱۶۷	۱۳۸	۱۵۶	۱۵۶	۱۷۸	۱۶۷	۱۷۸	۱۸۷

جدول ۶. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
دبستان پسرانه	۰,۱۰۹	۰,۶۳۳

جدول ۷. سنجش عدالت فضایی توزیع دبستان پسرانه در محله‌های شهر بر حسب توزیع جمعیت؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق.

محلات شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
میانگین	۱,۲۳	۱,۴۵	۱,۳۴	۱,۸۹	۰,۶۴	۰,۷۸	۱,۴۵	۱,۸۹	۱,۲۳	۰,۹۹	۱,۸۳	۱,۶۷
انحراف معیار	۰,۹۴	۱,۲۳	۱,۱۱	۱,۳۳	۰,۲۸	۰,۱۱	۰,۹۴	۰,۹۹	۰,۷۸	۰,۵۸	۰,۸۷	۰,۴۹

جدول ۸. میانگین درصد برخورداری ساکنین محله و درصد تراکم برخورداری محلات شهر از پارک محله ای؛

ماخذ: یافته‌های تحقیق.

۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	سطح برخورداری محلات شهر
۹	۱۳	۱۵	۰	۸	۱۴	۴	۲	۲	۴	۸	۶	درصد جمعیت غیر برخوردار
۴	۰	۰	۰	۹	۴	۲	۴	۱۸	۲۱	۱۲	۱۲	درصد جمعیت نسبتاً برخوردار
۸۷	۸۷	۸۵	۱۰۰	۸۳	۸۲	۹۳	۹۴	۸۰	۷۵	۸۰	۸۲	درصد جمعیت برخوردار
۳۴۲	۲۳۴	۳۴۵	۵۶۴	۴۳۵	۲۳۴	۳۲۲	۳۴۲	۳۲۳	۴۳۲	۵۶۴	۳۴۵	درصد تراکم برخورداری

خدمات فضایی سبز (پارک محله ای)

ای در جدول ۹ نشان داده شده است. شاخص موران برای عدالت فضایی خدمات پارک محله ای نزدیک به عدد صفر است که الگوی توزیع تقریباً تصادفی را نشان می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار بالای ۰.۳۹۸ است که نشان دهنده توزیع نابرابر خدمات نسبت به کل جمعیت شهر است.

میزان عدالت فضایی یکپارچه در توزیع خدمات پارک محله ای در میان بلوک شهری میانگینی برابر با (۱.۱۵) و انحراف معیار (۱.۲۹) را نشان می‌دهد. که نشان از وضعیت نامناسب توزیع دارد. اعداد بزرگتر از یک نشان از بیشتر بودن نسبت دستیابی جمعیت است و اعداد کمتر از یک نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک‌ها به نسبت جمعیت می‌باشد. برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات پارک شهری ۹۴ درصد و ۶ درصد

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات پارک محله ای ۷۲ درصد و ۱۴ درصد جمعیت هم نسبتاً برخوردار بوده و تنها ۱۴ درصد جمعیت شهری از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخورداری ۱۲۳ درصد بوده که تقریباً برابر با جمعیت کنونی شهر است. میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی بلوک ۱۳.۶۷ و حداقل این مقدار ۰.۰ و حداکثر آن ۳۵.۲ و همچنین مقدار دستیابی ۴۸ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۶.۳۶ بوده است و نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به خدمات شهری می‌باشد.

شاخص جینی و موران در ارتباط با خدمات پارک محله



فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

■ ۲۶۰ ■

جدول ۹. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛

ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
پارک محله ای	۰,۱۲۱	۰,۳۹۸

جدول ۱۰. میانگین درصد برخورداری ساکنین محله و درصد تراکم برخورداری محلات شهر از پارک شهری؛

ماخذ: یافته‌های تحقیق.

۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	سطح برخورداری محلات شهر
۰	۰	۲	۰	۳	۰	۳	۰	۰	۴	۰	۰	درصد جمعیت غیر برخوردار
۵	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۵	۶	۰	۷	۰	درصد جمعیت نسبتاً برخوردار
۹۵	۱۰۰	۹۸	۹۸	۹۷	۹۹	۹۷	۹۵	۹۴	۹۶	۹۳	۱۰۰	درصد جمعیت برخوردار
۲۸۷	۱۹۸	۲۱۱	۲۳۴	۲۵۴	۲۱۴	۳۲۱	۲۴۳	۳۲۱	۲۲۲	۲۴۴	۲۳۴	درصد تراکم برخورداری

جدول ۱۱. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛
 ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
پارک شهری	۰,۱۶۵	۰,۳۵۶

جمعیت هم نسبتاً برخوردار بوده و تنها ۰ درصد جمعیت

شهری از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد

تراکم برخوردار ۱۹۸ درصد بوده که تقریباً دو برابر با

جمعیت کنونی شهر است. میانگین مقادیر نهایی معیار

دستیابی بلوک ۱۳,۲۸ و حداقل این مقدار ۴,۰۱ و حداکثر آن

۱۹,۳ و همچنین مقدار دستیابی ۵۲ درصد از جمعیت

شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر

۴,۳۶ بوده است و نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و

اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به

خدمات شهری می‌باشد.

شاخص جینی و موران در ارتباط با خدمات پارک شهری

در جدول ۱۱ نشان داده شده است. شاخص موران برای

عدالت فضایی خدمات خدمات پارک شهری نزدیک به

عدد صفر است که الگوی توزیع تقریباً تصادفی را نشان

می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار

بالای ۰,۳۵۶ است که نشان دهنده توزیع نابرابر خدمات

نسبت به کل جمعیت شهر است.

میزان عدالت فضایی یکپارچه در توزیع خدمات پارک

شهری در میان بلوک شهری میانگینی بابر با (۱,۰۹) و

انحراف معیار (۱,۱۲) را نشان می‌دهد. که نشان از وضعیت

نامناسب توزیع دارد. اعداد بزرگتر از یک نشان از بیشتر

بودن نسبت دستیابی جمعیت است و اعداد کمتر از یک

نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک‌ها به نسبت

خدمات ورزشی (ورزش محله)

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات

ورزش محله ۴۴ درصد و ۱۴ درصد جمعیت هم نسبتاً

برخوردار بوده و ۴۲ درصد جمعیت شهری از دسترسی به

خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخوردار ۳۲

درصد بوده که کمتر از نصف جمعیت کنونی شهر است.

میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی بلوک ۱۳,۲۸ و

حداقل این مقدار ۰,۰ و حداکثر آن ۷۰,۳ و همچنین مقدار

دستیابی ۵۸ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین

می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۱۳,۳۶ بوده است و

نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین

بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به خدمات شهری

می‌باشد.

شاخص جینی و موران در ارتباط با خدمات ورزش محله

در جدول ۱۲ نشان داده شده است. شاخص موران برای

عدالت فضایی خدمات خدمات ورزش محله نزدیک به

عدد صفر است که الگوی توزیع تقریباً تصادفی را نشان

می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار

بالای ۰,۵۳۴ است که نشان دهنده توزیع نابرابر خدمات

نسبت به کل جمعیت شهر است.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
 Urban Management
 شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
 No.36 Autumn 2014

۲۶۱

جدول ۱۲. میانگین درصد برخوردار ۱۲ محلات شهر از پارک شهری؛ ماخذ: یافته‌های
 تحقیق.

محلات شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
درصد جمعیت غیر برخوردار	۳۳	۶۵	۹۹	۱۰۰	۷۶	۷۸	۸۹	۷۹	۱۲	۷۸	۸۹	۷۸
درصد جمعیت نسبتاً برخوردار	۲۳	۷	۱	۰	۵	۱۷	۱۱	۰	۶۷	۲۳	۷	۱۴
درصد جمعیت برخوردار	۴۴	۲۸	۰	۰	۱۹	۵	۰	۲۱	۲۱	۰	۴	۸
درصد تراکم برخوردار	۳۸	۴۵	۰	۰	۲۵	۴۵	۴۴	۲۳	۳۶	۴۵	۳۴	۱۹

جدول ۱۲. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛
ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
ورزش محله	۰.۶۵	۰.۵۳۴

جدول ۱۳. میانگین درصد برخورداری ساکنین محله و درصد تراکم برخورداری محلات شهر از بیمارستان؛
ماخذ: یافته‌های تحقیق.

محلات شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
درصد جمعیت غیر برخوردار	۰	۲۰	۴	۰	۰	۳	۰	۰	۲	۰	۰	۰
درصد جمعیت نسبتاً برخوردار	۰	۰	۰	۱۱	۰	۴	۰	۰	۰	۴	۰	۰
درصد جمعیت برخوردار	۱۰۰	۸۰	۹۴	۸۹	۱۰۰	۹۳	۱۰۰	۱۰۰	۹۸	۹۶	۱۰۰	۱۰۰
درصد تراکم برخورداری	۲۵۶	۱۵۶	۱۷۶	۱۵۶	۲۱۱	۱۷۶	۱۵۶	۲۱۳	۱۲۷	۱۹۸	۲۳۴	۱۴۵

است و نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به خدمات شهری می‌باشد.

شاخص جینی و موران در ارتباط با خدمات بیمارستان در جدول ۱۴ نشان داده شده است. شاخص موران برای عدالت فضایی خدمات بیمارستان نزدیک به عدد صفر است که الگوی توزیع تقریباً تصادفی را نشان می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار بالای ۰.۴۲۱ است که نشان دهنده توزیع نابرابر خدمات نسبت به کل جمعیت شهر است.

میزان عدالت فضایی یکپارچه در توزیع خدمات بیمارستان در میان بلوک شهری میانگینی برابر با (۱.۰۹) و انحراف معیار (۱.۳۴) را نشان می‌دهد. که نشان از وضعیت نامناسب توزیع دارد. اعداد بزرگتر از یک نشان از بیشتر بودن نسبت دستیابی جمعیت است و اعداد کمتر از یک نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک‌ها به نسبت جمعیت می‌باشد.

میزان عدالت فضایی یکپارچه در توزیع خدمات ورزش محله در میان بلوک شهری میانگینی برابر با (۱.۲۱) و انحراف معیار (۰.۱۲) را نشان می‌دهد. که نشان از وضعیت نامناسب توزیع دارد. اعداد بزرگتر از یک نشان از بیشتر بودن نسبت دستیابی جمعیت است و اعداد کمتر از یک نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک‌ها به نسبت جمعیت می‌باشد.

خدمات بهداشتی درمانی (بیمارستان)

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات بیمارستان ۹۷ درصد و ۲ درصد جمعیت هم نسبتاً برخوردار بوده و تنها ۱ درصد جمعیت شهری از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخورداری ۱۲۳ درصد بوده که تقریباً برابر با جمعیت کنونی شهر است. میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی بلوک ۱۳.۲۸ و حداقل این مقدار ۴.۳ و حداکثر آن ۳۷.۵ و همچنین مقدار دستیابی ۵۵ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۳.۳۴ بوده

جدول ۱۴. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛
ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
بیمارستان	۰.۳۲۱	۰.۴۲۱

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

■ ۲۶۲ ■

خدمات بهداشتی درمانی (درمانگاه)

بودن نسبت دستیابی جمعیت است و اعداد کمتر از یک نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک‌ها به نسبت جمعیت می‌باشد.

خدمات فرهنگی و مذهبی

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات فرهنگی و مذهبی ۷۳ درصد و ۱۴ درصد جمعیت هم نسبتاً برخوردار بوده و ۱۳ درصد جمعیت شهری از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخورداری برخوردار ۶۱ درصد بوده که تقریباً نصف جمعیت کنونی شهر است. میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی بلوک ۱۳.۲۸ و حداقل این مقدار ۰.۰ و حداکثر آن ۳۴.۲ و همچنین مقدار دستیابی ۵۶ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۶.۲۱ بوده است و نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به خدمات شهری می‌باشد. شاخص جینی و موران در ارتباط با خدمات فرهنگی و مذهبی در جدول ۱۶ نشان داده شده است. شاخص موران برای عدالت فضایی خدمات فرهنگی و مذهبی نزدیک به عدد صفر است که الگوی توزیع تقریباً تصادفی را نشان می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار بالای ۰.۴۸۸ است که نشان دهنده توزیع نابرابر خدمات نسبت به کل جمعیت شهر است.

برای کل شهر بومهن درصد جمعیت برخوردار از خدمات درمانگاه ۹۵ درصد و ۳ درصد جمعیت هم نسبتاً برخوردار بوده و تنها ۲ درصد جمعیت شهری از دسترسی به خدمات محروم هستند. درصد تراکم برخورداری ۲۹۹ درصد بوده که تقریباً سه برابر با جمعیت کنونی شهر است. میانگین مقادیر نهایی معیار دستیابی بلوک ۱۳.۲۸ و حداقل این مقدار ۶.۳ و حداکثر آن ۳۹.۵ و همچنین مقدار دستیابی ۷۱ درصد از جمعیت شهر، کمتر از میانگین می‌باشد. انحراف معیار این مقادیر ۴.۰۴ بوده است و نشان از پراکندگی زیاد این مقادیر و اختلاف بالا در بین بلوک‌های شهری در معیار دستیابی به خدمات شهری می‌باشد.

شاخص جینی و موران در ارتباط با خدمات درمانگاه در جدول ۱۵ نشان داده شده است. شاخص موران برای عدالت فضایی خدمات درمانگاه نزدیک به عدد صفر است که الگوی توزیع تقریباً تصادفی را نشان می‌دهد ضریب جینی نیز برای توزیع این خدمات مقدار بالای ۰.۵۴۳ است که نشان دهنده توزیع نابرابر خدمات نسبت به کل جمعیت شهر است.

میزان عدالت فضایی یکپارچه در توزیع خدمات درمانگاه در میان بلوک شهری میانگینی برابر با (۱.۰۹) و انحراف معیار (۱.۳۴) را نشان می‌دهد. که نشان از وضعیت نامناسب توزیع دارد. اعداد بزرگتر از یک نشان از بیشتر

جدول ۱۴. میانگین درصد برخورداری ساکنین محله و درصد تراکم برخورداری محلات شهر از درمانگاه؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

محلات شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
درصد جمعیت غیر برخوردار	۰	۰	۳	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۲	۰	۰
درصد جمعیت نسبتاً برخوردار	۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۰
درصد جمعیت برخوردار	۱۰۰	۱۰۰	۹۷	۹۹	۹۸	۹۸	۱۰۰	۹۸	۱۰۰	۹۷	۱۰۰	۱۰۰
درصد تراکم برخورداری	۹۸۴	۷۸۵	۶۷۶	۶۷۸	۴۸۹	۵۳۲	۵۷۸	۸۹۷	۱۲۳۴	۵۶۷	۶۷۸	۹۸۰

جدول ۱۵. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
درمانگاه	۰.۷۱	۰.۵۴۳

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۲۶۳

جدول ۱۶. ضریب موران برای شاخص عدالت فضایی و ضریب جینی برای میزان دستیابی بر حسب توزیع جمعیت؛
 ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران عدالت فضایی	ضریب جینی میزان دستیابی
فرهنگی و مذهبی	۰,۵۸	۰,۴۸۸

شهری، پارک محله، فرهنگی و مذهبی مورد بررسی دقیق با استفاده از بلوک‌های آماری و محله بندی عرفی مورد سنجش و اندازه گیری قرار گرفت و در نهایت امر در یک امر تلفیقی و یکپارچه میزان کارایی هر کدام از کاربری‌های در مورد عدالت فضایی مورد سنجش قرار گرفت که جدول ۱۷ این امر را بهتر نشان می‌دهد.

میزان عدالت فضایی یکپارچه در توزیع خدمات فرهنگی و مذهبی در میان بلوک شهری میانگینی برابر با (۱۰۳۲) و انحراف معیار (۱۰۷۸) را نشان می‌دهد. که نشان از وضعیت نامناسب توزیع دارد. اعداد بزرگتر از یک نشان از بیشتر بودن نسبت دستیابی جمعیت است و اعداد کمتر از یک نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک‌ها به نسبت جمعیت می‌باشد.

در راستای آزمون فرضیات نیز بدین طریق عمل شد:

۱- فرضیه اول: به نظر می‌رسد که توزیع خدمات شهری بر حسب توزیع جمعیت در محله‌های شهر بومهن به صورت عادلانه صورت نپذیرفته است.

برای محاسبه عدالت فضایی و تشخیص نابرابری‌ها از ضریب جینی و برای تشخیص وجود الگو در توزیع بی عدالتی‌ها از ضریب موران استفاده شده است. با ترکیب کردن این دو ضریب می‌توان به قضاوت در مورد عدالت فضایی توزیع خدمات پرداخت بر همین اساس برای این

میزان کارایی خدمات شهری با تاکید بر عدالت فضایی در شهر بومهن

خدمات شهری در بخش‌ها مختلف مورد سنجش قرار گرفته‌اند به طوری که درصد میزان برخورداری در سه سطوح مورد بررسی دقیق قرار گرفت و در تمامی سطوح آموزشی (دبستان پسرانه، دبستان دخترانه، راهنمایی پسرانه، راهنمایی دخترانه، دبیرستان پسرانه، دبیرستان دخترانه - بهداشتی (درمانگاه بیمارستان) ورزشی، پارک

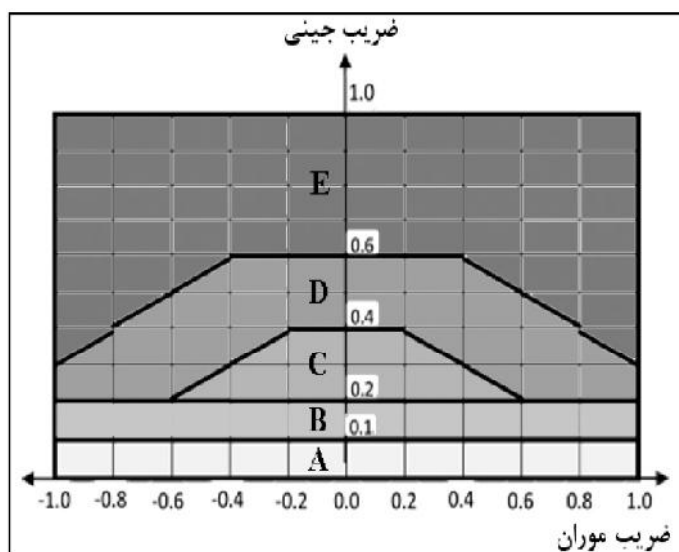


فصلنامه مدیریت شهری
 Urban Management
 شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
 No.36 Autumn 2014

■ ۲۶۴ ■

جدول ۱۷. میزان کارایی خدمات شهری با تاکید بر عدالت فضایی در شهر بومهن؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

کارایی خدمات	کودکستان	دبستان پسرانه	دبستان دخترانه	راهنمایی پسرانه	راهنمایی دخترانه	دبیرستان پسرانه	دبیرستان دخترانه	پارک محله	پارک شهری	فرهنگی مذهبی	ورزشی محله	درمانگاه	بیمارستان
کارایی فاصله از خیابان	۶۵	۷۴	۸۲	۷۷	۸۱	-	-	-	-	-	۲۳	۶۷	۲۳
کارایی سازگاری	۳۴	۲۳	۱۵	۱۴	۱۳	۲۰	۲۵	۳۱	-	-	۲۹	۱۳	۱۷
کارایی ناسازگاری	۶۷	۶۷	۷۶	۶۳	۵۲	۵۶	۷۷	-	-	۲۷	۳۴	۱۲	۱۵
کارایی کشش پذیری	۲۴	۶۲	۶۶	۷۸	۹۸	۷۳	۱۰۰	۳۴	۶۷	۴۹	۷۸	۵۶	۴۷
کارایی مساحت	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۰۰	-	۸۹	-	-
میزان نهایی کارایی	۴۷,۵	۵۶,۵	۵۹,۷۵	۵۸	۶۱	۳۷,۲۵	۵۰,۵	۱۶,۲۵	۴۱,۷۵	۱۹	۶۳,۲۵	۳۷	۲۵,۵



تصویر ۱. ترکیب ضریب جینی، ضریب موران ورده بندی عدالت فضایی در توزیع خدمات؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

می‌باشد. در تصویر شماره ۱ بی عدالتی‌ها به پنج رده تقسیم شده‌اند که عبارتند از: بی عدالتی فضایی بسیار کم (A)، بی عدالتی فضایی کم (B)، بی عدالتی فضایی متوسط (C) بی عدالتی فضایی زیاد (D)، بی عدالتی فضایی بسیار زیاد (E)

میزان بی عدالتی توزیع خدمات شهری بر حسب توزیع جمعیت در تمامی خدمات در دوره متوسط و زیاد قرار دارند. میزان بی عدالتی در توزیع یکپارچه خدمات در سطح شهر نیز در حد متوسط ارزیابی شده است. میزان

تحلیل از روش ضریب جینی استفاده شده است با ترکیب نمودن این دو ضریب می‌توان به قضاوت در مورد عدالت فضایی توزیع خدمات پرداخت. مقادیر ضریب جینی بین ۰ تا ۱۰ می‌باشد، ضریب موران ۱ تا -۱ است؛ از این رو هر چه ضریب جینی و موران به یک نزدیکتر باشند نابرابری‌ها بیشتر و دارای الگو توزیع مشخصی خواهند بود که بی عدالتی بسیار بالا تلقی می‌شود و هر چه ضریب جینی و ضریب موران به صفر نزدیک باشند، نابرابری‌ها کمتر و الگو توزیع تصادفی خواهد بود که بی عدالتی بسیار کم

جدول ۱۸. رده بندی عدالت فضایی توزیع خدمات عمومی شهری بر حسب توزیع جمعیت؛ ماخذ: یافته‌های تحقیق.

خدمات	ضریب موران	ضریب جینی	نمره بی عدالتی
کودکستان	۰,۰۱۲	۰,۶۴۵	E
دبستان پسرانه	۰,۱۰۹	۰,۶۳۳	E
دبستان دخترانه	۰,۱۱۱	۰,۴۲۳	D
راهنمایی پسرانه	۰,۱۴۵	۰,۳۲۱	C
راهنمایی دخترانه	۰,۱۹۳	۰,۳۴۰	C
دبیرستان پسرانه	۰,۱۷۸	۰,۴۴۴	D
دبیرستان دخترانه	۰,۱۳۴	۰,۳۲۹	C
پارک محله	۰,۱۲۱	۰,۳۹۸	C
پارک شهری	۰,۱۶۵	۰,۳۵۶	C
ورزش محله	۰,۶۵	۰,۵۳۴	D
بیمارستان	۰,۳۲۱	۰,۴۲۱	D
درمانگاه	۰,۷۱	۰,۵۴۳	D
فرهنگی مذهبی	۰,۵۸	۰,۴۸۸	D
مجموع	۰,۷۸	۰,۳۸۷	C

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۳۶ پاییز ۱۳۹۳
No.36 Autumn 2014

۲۶۵

عدالت فضایی به صورت کمی برای هر محله محاسبه شد میزان بی عدالتی هر چه به یک نزدیکتر باشد توزیع عادلانه تر بوده و با فاصله از یک بی عدالتی فضایی نیز افزایش می یابد. اعداد بزرگتر از یک نشان از کمتر بودن نسبت دستیابی بلوک نسبت به جمعیت است. فرضیه شماره یک تایید می شود.

۲- فرضیه شماره دوم: به نظر می رسد در محلات مختلف معیار کارایی استانداردهای توزیع، شبکه دسترسی در توزیع خدمات شهری در منطقه مورد مطالعه رعایت نشده است.

در معیار کارایی در این پایان نامه ۵ شاخص (سازگاری، ناسازگاری، مجاورت با شبکه دسترسی، کشش پذیری جمعیتی و مساحت خدمات) در نظر گرفته شد. بررسی این پنج معیار در فصل قبل به تفصیل مورد بررسی قرار گرفت شاخص کارایی برای چند درصد از تعداد خدمات عمومی رعایت شده است. میزان کارایی بالای ۷۵ درصد، خوب، ۷۵ تا ۵۰، متوسط، ۲۵ تا ۷۵، کم و زیر ۲۵ درصد بد ارزیابی شده است مثلاً دبستان دخترانه ۵۹.۷۵ ارزیابی شده است که کارایی این بخش متوسط ارزیابی می شود. نتایج حاصل از جدول شماره ۱۹ نشان می دهد خدمات عمومی دبستان پسرانه، دبستان دخترانه، راهنمایی دخترانه، راهنمایی پسرانه، دبیرستان دخترانه، ورزشی محله در حد متوسط ارزیابی شده است و خدمات کودکان، دبیرستان پسرانه، پارک شهری، درمانگاه و بیمارستان با کارایی خیلی کم ارزیابی شده و خدمات عمومی فرهنگی و مذهبی بسیار بد ارائه شده است. فرضیه شماره دو هم تایید می شود. بر اساس این دو

فرضیه که هر دو آنها تایید شده است محقق به این نتیجه رسیده است که عدالت فضایی در پراکنش خدمات در شهر بومهن معنای خاصی را تداعی نمی کند و بر این اساس در شهر بومهن عدالت فضایی وضعیت بسیار حادی را دارد.

نتیجه گیری و جمع بندی

از جمله عواملی که باید در جهت عدالت فضایی در برنامه ریزی شهری رعایت گردد، توزیع مناسب خدمات عمومی شهری و استفاده صحیح از فضا است. در این تحقیق مفاهیم مرتبط با عدالت فضایی در برنامه ریزی و توزیع خدمات عمومی شهری، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت عواملی چون دسترسی، نیازمندی ساکنین به خدمات، منفعت عمومی، معیارهای این بخش نیز از مبانی نظری مطرح شده گرفته شده است و استفاده از مدل AHP و مدل تحلیل خود همبستگی فضایی و ضرایب جینب و موران اشاره کرد. در این پایان نامه که در شهر بومهن مورد بررسی قرار گرفت ۱۳ نوع خدمات عمومی این شهر از جمله خدمات آموزشی، فرهنگی مذهبی، ورزشی، درمانی و بهداشتی برای این کار در نظر گرفته شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت نتیجه مطالعات اخذ شده بدین صورت می باشد عدالت فضایی در توزیع یکپارچه خدمات عمومی بر اساس قابلیت دسترسی در شهر بومهن در وضعیت نسبتاً متوسطی قرار دارد ولی تا رسیدن به عدالت فضایی کامل، فاصله زیادی دارد. در بررسی خدمات به صورت جداگانه نیز خدمات عمومی دبستان پسرانه، دبستان دخترانه، راهنمایی

جدول ۱۹. ارزیابی کارایی خدمات عمومی شهر؛ ماخذ: یافته های تحقیق

کارایی خدمات	کودکستان	دبستان پسرانه	دبستان دخترانه	راهنمایی پسرانه	راهنمایی دخترانه	دبیرستان پسرانه	دبیرستان دخترانه	پارک محله	پارک شهری	فرهنگی مذهبی	ورزشی محله	درمانگاه	بیمارستان
میزان نهایی کارایی	۴۷.۵	۵۶.۵	۵۹.۷۵	۵۸	۶۱	۳۷.۲۵	۵۰.۵	۱۶.۲۵	۴۱.۷۵	۱۹	۶۳.۲۵	۳۷	۲۵.۵

دخترانه، راهنمایی پسرانه، دبیرستان دخترانه، ورزشی محله در حد متوسط ارزیابی شده است و خدمات کودکان، دبیرستان پسرانه، پارک شهری، درمانگاه و بیمارستان با کارایی خیلی کم ارزیابی شده و خدمات عمومی فرهنگی و مذهبی بسیار بد ارائه شده است. بر اساس درصدهای ارائه شده در مورد خدمات عمومی و در نهایت خدمات یکپارچه در شهر بومهن نتایج اخذ شده از حاصل این تحقیق نشان می‌دهد که در هیچ کدام از خدمات عمومی و توزیع یکپارچه خدمات همبستگی قوی و در حد خوب رانداشته بلکه در حد متوسط و خیلی کم و در مورد بحث خدمات مذهبی بد بوده است. میزان بی عدالتی توزیع خدمات شهری بر حسب توزیع جمعیت در تمامی خدمات در دو رده متوسط و خیلی کم قرار دارند میزان بی عدالتی در توزیع یکپارچه خدمات در سطح شهر بومهن نیز در حد نسبتاً متوسط ارزیابی شده است همچنین نتایج نشان می‌دهد که عادلانه بودن توزیع یکپارچه خدمات بر حسب توزیع جمعیت تنها برای ۲۱ درصد از جمعیت شهر رعایت شده است و درجه بی عدالتی فضایی در توزیع یکپارچه خدمات شهری بر حسب نیازمندی جمعیت، رده ی (۷۵-۲۵) یا رده متوسط است که نسبت به همه ی خدمات کمتر است. همچنین بی عدالتی در توزیع دبستان پسرانه، دبستان دخترانه، راهنمایی دخترانه، راهنمایی پسرانه، دبیرستان دخترانه، ورزشی محله در حد متوسط و در بحث فرهنگی و مذهبی بسیار بد ارزیابی شده است.

راهکارها و پیشنهادات

۱- برای رسیدن به یک الگو توزیع عادلانه و پایدار خدمات عمومی شهری، نقش شهروندان و مشارکت آنها در برنامه ریزی و مدیریت شهری غیرقابل انکار است. پس لازم است زمینه حضور و مشارکت آگاهانه شهروندان در برنامه ریزی و مدیریت شهری در سطح شهر و محلات شهری، نهادینه شود.

۲- توزیع خدمات شهری باید بر اساس تغییرات جمعیتی اعمال شود و شعاع خدمات رسانی و کارایی تسهیلات به عنوان هاملی تاثیرگذار در سنجش عدالت مدنظر باشد.

۳- برای سنجش وضعیت عدالت در سطح شهر، توزیع

خدمات به سبب پیوند فضایی عملکردی، می‌بایست در ارتباط با هم در نظر گرفته شود که نیاز به هماهنگی بین مدیریت‌های متنوع در توزیع این خدمات می‌باشد و مدیریت یکپارچه شهری می‌تواند راه حل مناسبی در این زمینه باشد.

۴- پیشنهاد می‌شود که بین سطح محرومیت ساکنین و دستیابی به خدمات روندی معکوس اتفاق بیافتد. به عبارت دیگر مناطق محروم اجتماعی اقتصادی، حداقل از بعد فضایی در محرومیت قرار نگیرند و این نیازمند سیاست‌گذاری در سطح سازمان‌های مرتبط برای توجه به عدالت فضایی در توزیع خدمات عمومی شهری است.

۵- در شهرهایی نظیر بومهن که جداگزینه بین محلات وجود دارد، تمرکز خدمات در یک یا چند محله باعث تشدید بی عدالتی می‌شود، لذا مدیریت شهری می‌بایست سعی در کاهش بی عدالتی فضایی در توزیع خدمات در محله‌های شهر داشته باشد.

۶- تجمع خدمات عمومی در هسته شهر باعث به وجود آمدن جاذبه عملکردی، تک‌هسته‌ای شدن شهر و شکل گرفتن تضاد طبقاتی در شهر است، که این عوامل تشدیدکننده بی عدالتی فضایی هستند، پس در مراحل اولیه رشد و توسعه شهر، می‌بایست تمرکززدایی در توزیع خدمات در سطح شهر، مدنظر باشد.

۷- مکانیابی توزیع و تخصیص بودجه برای خدمات شهری، می‌بایست بر اساس سطح نیازمندی حال و آینده ساکنین شهر باشد، به طوری که سطح برخورداری ساکنین با سطح نیازمندی آنها تطابق داشته باشد.

منابع و مآخذ

۱. حکمت نیا، حسن و میرنجف موسوی (۱۳۸۵) کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه‌ای، یزد، انتشارات علم نوین
۲. جاجرمی، کاظم و کلتی ابراهیم (۱۳۸۴)، شهر و عدالت اجتماعی (مطالعه موردی گنبد کابوس) فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال دوم، شماره ۶.
۳. زیاری، کرامت الله و اسحاق جلالیان (۱۳۸۷) مقایسه شهرستان‌های استان فارس بر اساس شاخص‌های توسعه ۷۵-۱۳۵۵، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱.



۴. سید، قطب، (۱۳۸۵) عدالت اجتماعی در اسلام، سید هادی خسرو شاهی و محمد علی گرامی، شرکت سهامی انتشار دارالفکر تهران، چاپ پانزدهم.
۵. فرهودی، رحمت الله، (۱۳۸۳) درسنامه تکنیکهای برنامه ریزی منطقه ای، دانشگاه جغرافیای دانشگاه تهران
۶. کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۹) مجموعه مقالات گامی به سوی عدالت، جلد دوم، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی
۷. مرصوصی نفیسه (۱۳۸۰)، تحلیل عدالت اجتماعی در شهر تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه تربیت مدرس.
۸. هاروی، دیوید (۱۳۷۶) عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان، محمد رضا حائری، بهروز منادی زاده، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری وابسته به شهرداری تهران.
۹. مطهری، مرتضی (۱۳۶۵) اسلام و مقتضیات زمان، انتشارات صدرا، جلد اول، چاپ دوم.
۱۰. وارثی، حمیدرضا، زنگی آبادی، علی یغوری، حسین (۱۳۸۷) بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی از منظر عدالت اجتماعی (موردی: زاهدان) مجله جغرافیا و توسعه، سال ششم، شماره ۱۱.
۱۱. پورمحمدی، محمد رضا (۱۳۸۷) برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، چاپ چهارم، تهران، انتشارات سمت
۱۲. پورمحمدی، محمد رضا و همکاران (۱۳۸۹) مکانیابی خدمات شهری با ترکیب GIS و مدل AHP، مجله فضای جغرافیایی، شماره ۳۱، صص ۹۱-۱۱۸.
۱۳. حاتمی نژاد، حسین (۱۳۸۷)، تحلیل نابرابری های اجتماعی در برخورداری از کاربری های خدمات شهری، مجله پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۵، صص ۷۱-۸۵
۱۴. حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۷)، مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت.
۱۵. خاکپور، براتعلی، (۱۳۸۸) بررسی و تحلیل نابرابری در سطوح توسعه یافتگی مناطق شهر مشهد، مجله دانش و توسعه شماره، ۲۷، صص ۱۸۲-۲۰۲
۱۶. رضویان، محد تقی (۱۳۸۱) برنامه ریزی کاربری اراضی

- شهری، تهران، انتشارات منشی.
۱۷. رهنما، محمد رحیم، (۱۳۸۷)، اصول، مبانی و مدل های سنجش فرم کالبدی شهر، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۱۸. سعیدنیاء، احمد (۱۳۸۳)، کتاب سبز راهنمای شهرداری ها شهرسازی، جلد اول، چاپ چهارم، تهران، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیارها کشور.
۱۹. طیبیان، منوچهر (۱۳۸۶)، مقایسه تطبیقی دیدگاه شهری جان راولز و دیوید هاروی در فلسفه عدالت، مجله شهرنگار، شماره ۴۸، صص ۲۲-۷.
۲۰. مرصوصی، نفیسه (۱۳۸۲)، تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در شهر تهران دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
۲۱. مرصوصی، نفیسه (۱۳۸۳)، توسعه یافتگی و عدالت اجتماعی شهر تهران، فصلنامه پژوهش های اقتصادی، شماره ۱۴-صص ۱۹-۱۳
۲۲. حاتمی نژاد، حسین، فرهودی، رحمت ا... فرهودی و محمد پور جابری (۱۳۸۷) تحلیل نابرابری اجتماعی در برخورداری از کاربری های خدمات شهری مطالعه موردی، شهر اسفراین؛ پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۵، صص ۸۵، ۷۱، پاییز ۱۳۸۷.
۲۳. عظیمی، ناصر (۱۳۸۲) روش شناسی شبکه سکونت گاه، انتشارات گستر، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری، تهران.
۲۴. وارثی، حمید رضا، (۱۳۸۶) بررسی اثرات توزیع خدمات شهری در عدم تعادل فضایی جمعیت، مطالعه موردی، مناطق شهری اصفهان، مجله جغرافیا و توسعه، بهار و تابستان ۱۳۸۶.
۲۵. شیعه، اسماعیل (۱۳۸۰) مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی شهری، چاپ دهم. تهران انتشارات دانشگاه علم و صنعت.